

Lebiba DŽEKO

Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo

SARAJEVO KROZ OBJEKTIV FRANTIŠEKA FRANJE TOPIČA

Apstrakt: U radu je riječ o jednoj od najznačajnijih kolekcija fotografija iz austrougarskog perioda, čiji je autor František Franjo Topič, češki fotograf. Ova kolekcija pohranjena je u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine. Znatan dio kolekcije predstavljaju fotografije Sarajeva, njih oko 500, koje su podijeljene po tematskim cjelinama i veoma su raznolikog sadržaja. Često su određena mjesta u gradu fotografirana kontinuirano, kroz duži period, tako smo putem ovih fotografija u mogućnosti pratiti faze i promjene u razvoju grada u austrougarskom periodu.

Ključne riječi: fotografija, František Franjo Topič, BiH, Sarajevo, Zemaljski muzej BiH

Abstract: This paper discusses one of the most important collections of photographs from the Austro-Hungarian period by František Franjo Topič, a Czech photographer. This collection is stored in the National Museum of Bosnia and Herzegovina. A significant part of this collection are photographs of Sarajevo, around 500 of them, which are divided into thematic units and have a very diverse content. Certain places in the city are often photographed continuously, over a longer period of time, so we are able to follow the phases and changes in the development of the city in the Austrian period through these photographs.

Keywords: photography, František Franjo Topič, BiH, Sarajevo, National Museum of BiH

Formiranje Sarajeva kao urbanog naselja vezano je za dolazak Osmanlija u Bosnu i Hercegovinu. Od druge polovine 15. stoljeća, kada je formiran kao urbani centar, grad Sarajevo predstavljao je središte političkog, ekonomskog i kulturnog života Bosne i Hercegovine.

Najvažniji dokument o nastanku Sarajeva je vakufnama Isa-bega Is-hakovića, bosanskog sandžakbega i osnivača Sarajeva iz 1462. godine. Izgradnjom objekata od javnog značaja Isa-beg je stvorio jezgro stambenog i privrednog dijela grada.¹ Sarajevo se razvijalo u skladu s ustaljenim praksama po kojima su se razvijali osmanski gradovi, prema važećem konceptu razvoja urbanog prostora. Vrhunac razvoja grada dostignut je tokom XVI stoljeća, u periodu od 1521. do 1541. godine, kada je za sandžakbega postavljen Gazi Husrev-beg.

Razvoj Sarajeva u periodu osmanske vladavine odvijao se u znaku prožimanja elemenata orijentalno-islamske kulture s elementima kulture autohtonog slavenskog stanovništva, što je rezultiralo stvaranjem autentične tradicije ovog grada, koja se ogledala u arhitekturi, urbanizmu, kulturi i privredi.²

Od 1878. godine, kada Sarajevo postaje dijelom Austro-Ugarskog carstva, počinje transformacija grada, koji, uz raniji profil klasičnog osmanskog grada, dobija i zapadnjačko lice. Sarajevo se na kraju XIX stoljeća našlo u dvije kulturne orbite, čiji su se utjecaji miješali: tradicionalnoj, koja se oslanjala na Istanbul, i drugoj, evropskoj i “modernoj”, koja je potjecala iz Beča. Tokom četrdeset godina habsburške vladavine Sarajevo je postalo jedinstveno među velikim gradovima u jugoistočnoj Evropi u spajanju kulturnih utjecaja koji su stigli iz Beča s onima koji su očuvani tokom četiri stotine godina osmanske vladavine.³

Promjene koje su nastupile očitovale su se u svim segmentima javnog života, a postepeno se mijenjao i privatni, porodični život stanovnika Sarajeva. Izgradnjom grandioznih objekata javne, upravne, vojne, religijske namjene mijenjala se fizionomija grada i već početkom XX stoljeća Sarajevo postaje evropski grad. Velikom broju službenika austrougarske države, koji su dolazili u Sarajevo da rade na različitim administrativno-upravnim i javnim poslovima, poslovima vezanim za gradnju infrastrukture i građevina, te naučnim i kulturnim djelatnicima, a koji su dolazili iz različitih dijelova Carstva (uglavnom su to bili Austrijanci, Česi i Mađari) – Sarajevo je bilo drugačije od gradova koje su poznavali.

1 Historijske podatke o nastanku Sarajeva dao je Hazim Šabanović, u radu *Postanak i razvoj Sarajeva*, Sarajevo, ANUBiH, 1960.

2 Lebib Džeko, *Sarajevo između dvije carevine* (katalog izložbe), Sarajevo, Zemaljski muzej BiH, 2007, 4.

3 Robert J. Donia, *Sarajevo: Biografija grada*, Sarajevo, Institut za historiju, 2006, 83.

Raznolikost religijskog, kulturnog, javnog i privatnog života stanovnika te izgled grada oduševljavali su novopridošle stanovnike i motivirali ih da ga upoznaju i istraže.

Bosna i Hercegovina, njeni stanovnici, gradovi i sela postali su tema naučnog, sakupljačkog i umjetničkog rada mnogih austrougarskih službenika koji su tu živjeli. Rezultat tog rada su brojne zbirke poezije, proze, notni zapisi i dr. sakupljeni na području Bosne i Hercegovine, umjetnička djela te kolekcije fotografija snimljenih u Bosni i Hercegovini, od kojih je vjerovatno najznačajnija kolekcija Františka Franje Topića.

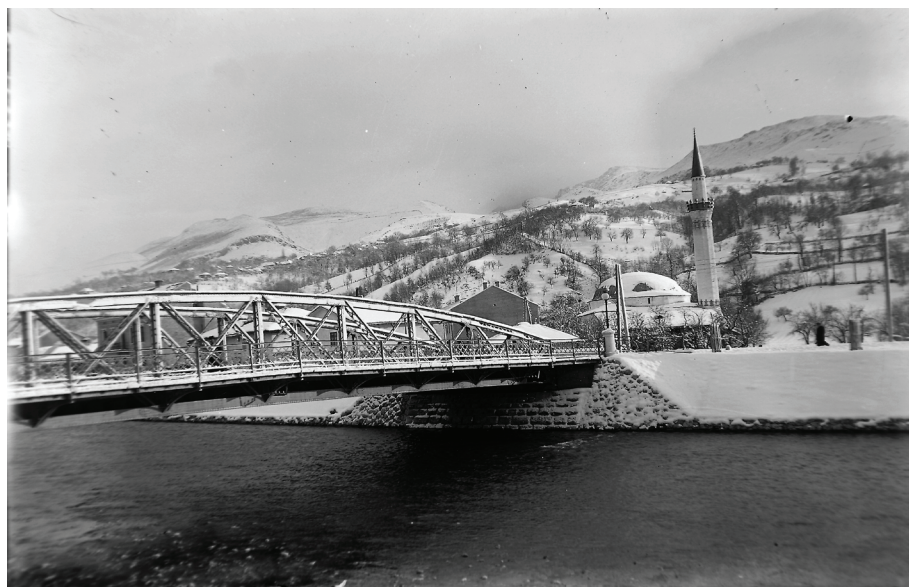

Sarajevska Vijećnica i drveni most, 1900. god.

Ova značajna kolekcija negativa na staklima danas se čuva u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine. Autor ovih fotografija je František Franjo Topić⁴, Čeh koji je kao službenik austrougarske države bio postavljen u Zemaljskom muzeju BiH kao bibliotekar, fotograf, sekretar i arhivski činovnik. František Topić bio je prvi bibliotekar i upravnik Biblioteke Zemaljskog muzeja, u kojoj je radio sve do 1913. godine, nakon čega obavlja poslove sekretara i fotografa, do 1916. godine. Kroz 31 godinu, koliko je živio i radio u Bosni i Hercegovini, Franjo Topić se

4 František Topić rođen je u Dražkovicama u Češkoj 1857. godine, umro je u Pragu 1938. godine. (U nekim dokumentima spominje se i pod imenom Franz Topić.)

najviše angažirao na polju fotografije, za što je, na prijedlog Zemaljske vlade, dobio “Zlatni krst za zasluge”, 1903. godine, a smatra se da je, uz Antona Schädlera, bio najznačajniji fotograf austrougarskog perioda u Bosni i Hercegovini.⁵ Dio ove kolekcije fotografija snimljen je tokom njegovog radnog vijeka koji je proveo u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine, dok drugi dio predstavlja privatnu kolekciju, koju je od porodice Františka Franje Topića 1955. godine otkupio Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine.⁶

Most Skenderija s džamijom u pozadini, 1902. godina

Motivi njegovih fotografija bili su izrazito raznoliki. Kao muzejski fotograf pratio je kustose tokom terenskih istraživanja, i to tokom arheoloških iskopavanja i etnoloških istraživanja. Na taj način prošao je kroz cijelu Bosnu i Hercegovinu i zabilježio je i tematski određene događaje, objekte, lokalitete, ali i tokom običnog posmatranja zabilježio je ljude, situacije, specifične događaje koji predstavljaju izuzetna svjedočanstva jednog vremena.

5 Nikola Marušić, *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918*, Tuzla, Fotosavez BiH, 2002, 40.

6 N. Marušić, *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918*, 17.

Vrijednost Topičevih fotografija predstavlja i to što je određeni broj njih snimao prema uputstvima stručnjaka etnologa i arheologa, pa je tako tokom snimanja nekih fotografija kojima je bio cilj potkrijepiti neki naučni podatak znao na šta tačno treba obratiti pažnju. S obzirom na to da mu je stalno mjesto boravka bilo u Sarajevu, fotografirao je grad i ljude u njemu, kako radi profesionalnog angažmana tako i iz ličnih pobuda.

Opus Františka Franje Topiča predstavlja više od 6000 negativa na staklu. Svi ovi negativi navedeni su u inventarnim knjigama Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine.

Nadkovači, 1896. godina

Najveći broj fotografija nalazi se u Odjeljenju za etnologiju, gdje su i tematski razvrstane. Kroz realizaciju projekta *Zaštita i presnimavanje fotoploča Františka Franje Topiča* u tri faze presnimljeno je i preneseno na pozitive 2500 staklenih negativa.⁷ Ukupni fond ove kolekcije (6000 negativa) presnimljen je 2016. godine i na taj način povučeni su iz

⁷ Prvu fazu ovog projekta, koja je realizirana 2001. godine, finansirala je NGO Pro-Helvetia, i tom prilikom presnimljeno je 400 staklenih fotoploča. Drugu i treću fazu ovog projekta

optjecaja stakleni negativi, koji su lomljivi i podložni propadanju, te su tako zaštićeni od daljnjeg propadanja uzrokovanog manipuliranjem.

Sarajevo je bilo posebna tema interesovanja Františka Topiča; na više od 500 fotografija koje se čuvaju u Odjeljenju za etnologiju Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine predstavljen je neki segment ovog grada. Fotografije Sarajeva podijeljene su po sljedećim temama: Sarajevo (istočne granice), Staro Sarajevo (Begova džamija), Sarajevo (jevrejske starine, Vijećnica, Sarajevo sa svih strana), Sa izložbe iz Budimpešte, Pariza i Sarajeva, Ilidža (sa izložbe cvijeća na Ilidži), Butmir, Sarajevska čaršija, Sarajevo – Višegrad (naselja, kuće), Zbirka etnografskog odjeljenja (sobe, rezbarije, vez, sale, modeli).⁸

Harem Begove džamije, 1906. godina

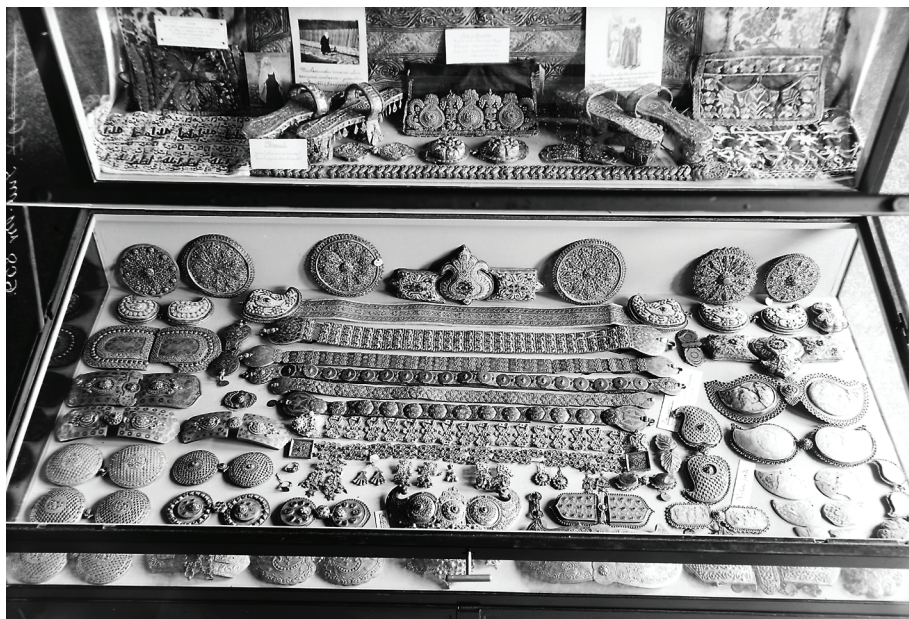
---

finansirala je Ambasada Češke Republike u BiH, a presnimljeno je 2100 fotoploča. Ove dvije faze projekta relizirane su 2005. i 2006. godine.

8 Ovo je prvobitna tematska podjela, po kojoj su fotoploče deponirane. Danas je ona nešto drugačija, pa se ove fotoploče nalaze uglavnom u tematskoj cjelini pod nazivom "Sarajevo".

I u drugim tematskim cjelinama nalazi se veliki broj fotografija Sarajeva. Tako, npr., tematska cjelina “Škole u Bosni i Hercegovini” (srednje) sadrži najveći broj fotografija sarajevskih srednjih škola s kraja XIX i početka XX stoljeća.

Posebno zanimljiva tema za Topiča bila je Begova džamija, što se vidi po velikom broju fotografija ove džamije. Snimljeni su unutrašnjost džamije, harem, abdesthana i ukupan kompleks te ljudi u haremu i džamiji – 30-ak fotografija. Potrebno je istaknuti i panoramske fotografije Sarajeva, koje predstavljaju značajan dio opusa Franje Topiča. Topič je snimio Sarajevo sa svake uzvisine u okolini, te je posmatrač njegovih fotografija u mogućnosti pratiti razvoj i izgled grada, i to stoga što je fotografirao ista mjesta kontinuirano kroz duži period. To je najbolje vidljivo kada je u pitanju izgled grada prije regulacije rijeke Miljacke, poslije regulacije i izgradnje potpornih zidova uz tok rijeke. Za historijat Zemaljskog muzeja BiH Topičev rad je značajan i zbog toga što je pratio sve faze razvoja Muzeja, i samo iz velikog broja njegovih fotografija možemo u potpunosti rekonstruirati izgled prvih izložbi Muzeja, a predstavljaju i značajan doprinos u izučavanju muzeologije u Bosni i Hercegovini.

Dio izložbene postavke Odjeljenja za etnologiju Zemaljskog muzeja BiH, 1914. godina

ZAKLJUČAK

Doprinos poznavanju izgleda Sarajeva u austrougarskom periodu koji je kroz svoje fotografije dao František Franjo Topič je višestruk. Veliki broj građevina, gradskih prostora i događaja danas možemo vidjeti samo na ovim fotografijama i na taj način otkriti dio historije grada. Poseban značaj je u tome što je Topič neke dijelove grada snimao kontinuirano kroz duži period i što je zabilježio promjene koje su se dešavale u doba u kojem je Sarajevo doživjelo veliku transformaciju. Fotografija uopće uvijek nosi stepen subjektivnosti njenog autora, ali Topič je dio fotografija snimao tokom istraživanja i u saradnji s kustosima, što njegovim fotografijama daje najveći stepen dokumentarne vrijednosti, te nam pružaju mogućnost da dopunimo etnološka, arheološka, prirodoslovna i muzeološka istraživanja austrougarskog perioda u Bosni i Hercegovini i Sarajevu. Veoma važna činjenica je i to što je cjelokupna kolekcija Františka Topiča digitalizirana i na taj način dostupna stručnoj i široj javnosti.

LITERATURA

- Donia, J. R., *Sarajevo: biografija grada*, Sarajevo, Institut za historiju, 2006.
- Džeko, L., *Sarajevo između dvije carevine*, katalog izložbe, Sarajevo, Zemaljski muzej BiH, 2007.
- Hadžibegović, I., *Bosanskohercegovački gradovi na razmeđu 19. i 20. stoljeća*, Sarajevo, Institut za historiju, 2004.
- Išek, T., “Sarajevo u austrougarskom periodu (1878–1914)”, u: *Pozdrav iz Sarajeva*, Sarajevo, Graphic Car, 18-29, 2002.
- Između dvije imperije*, Prir.: Zijah Gafić, Mirsad Sijarić, Sarajevo, Zemaljski muzej BiH, 2017.
- Kreševljaković, H., *Sarajevo za vrijeme austrougarske uprave (1878-1918)*, Sarajevo, Arhiv grada Sarajeva, 1969.
- Lalević, O., Dautović, A., *Istraživački rad o počecima djelatnosti Biblioteke Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Informatica Museologica, Zagreb, MDC, 29, 3/4, 65-67, 1988.
- Malcolm, N., *Povijest Bosne: kratki pregled*, Zagreb, Erasmus Gilda: Novi Liber; Sarajevo, Dani, 1995.
- Marušić, N., *Istorija fotografije u Bosni i Hercegovini do 1918*, Tuzla, Fotosavez Bosne i Hercegovine, 2002.
- Palavestra, V., “Naučna djelatnost u oblasti etnologije 1888–1945. godine”, u: *Spomenica stogodišnjice rada Zemaljskog muzeja BiH 1888–1988*, Sarajevo, Zemaljski muzej BiH, 138-156, 1988.
- Šabanović, H., *Postanak i razvoj Sarajeva*, Radovi naučnog društva NR BiH, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 5, Sarajevo, ANU BiH, 71-115, 1960.
- Zlatar, B., *Zlatno doba Sarajeva (XVI stoljeće)*, Sarajevo, Svjetlost, 1996.

Summary

SARAJEVO THROUGH THE LENS OF FRANTIŠEK FRANJO TOPIČ

The contribution to knowing what Sarajevo looked like in the Austro-Hungarian period made by František Franjo Topič through his photographs is manifold. A large number of buildings, urban spaces and events today can only be seen in these photographs and thus reveal a part of the history of the city. The fact that Topič filmed some parts of the city continuously over a long period of time and that he recorded the changes that took place at a time when Sarajevo was undergoing a great transformation is of special significance. Photography in general always carries the degree of subjectivity of its author, but Topič took a number of photographs during research and in collaboration with curators, which gives his photographs the greatest degree of documentary value and gives us the opportunity to supplement ethnological, archaeological, natural and museological research of the Austro-Hungarian period in Bosnia and Herzegovina and Sarajevo. A very important fact is that the entire collection of František Topič has been digitalised and thus is available to the professional and general public.